

THE BOOK OF AUCTORIAL SINCERITY. OCTAVIAN PALER'S NOVEL *LIFE ON A PLATFORM* AND THE CONTINUOUS NECESSITY OF PROBLEMATIZING THE EXISTENCE

Mariana Simona VÎRTAN (PLEȘA)
 “1 decembrie 1918” University of Alba-Iulia

*Abstract: This essay aims to concentrate a brave entrance into the palerian novel's subsidiary, *Viața pe un peron*, a novel about the human existence, seen in perhaps the most tensioned of its own images. Its numerous tensions the literary scenario is filled with are being shown, as a paradox or maybe not, we might say ... through the „adamic couple”, represented by a history teacher and a woman, Eleonora. It's no need for other characters. Those two replace, in all their actions, the gestures, the winces, the lamentations or the unrests of HUMAN BEING, from anywhere and anytime. Their way of acting seems to be reduced, constantly, to the same common point: life into the solitude, but not any kind of solitude, that solitude of the double, concequently named through the angle of waiting. This must be the foundation of the book and probably its theme. Into the wilderness of a train station named ERO, those two characters bring, eachone, as a justification of their autoexile, the fear... The fear of being required to submit themselves to the „cobra's tamers” and to the „dog's tamers” allows them to occur, as a single way of rescue, either the withdrawal or the uniformisation. Ration carrying spirits, the two characters cannot accept the pact with those wich are already being submitted. In this way, they choose to punish the ruined society wich has been rhinocerized. So they find the way of overtaking, by the withdrawal into this world deposed of what's not right. The novel represents, in the same time, a fresco of the social reality before '89 period. A whole world opens in front of us, a world wich has lost its values, kept under the sign of two of the most powerful weapons: the fear and the terror. In front of them people have lost any chance of fighting. The novel propose a solution to fight with those horrible weapons: the acceptance of the destiny is far more important then the destiny itself.*

Keywords: dogs and cobra tamers, fear, uniformisation, train station, terror

Romanele paleriene refac traseul nesfârșitelor evadări întru existență, prin vacarmul unei societăți puternic vrăjite de mirajul oglinzii duplicității. În față se desfășoară o lume a „nimănu” și a „tuturor”, a lui „tot” sau „nimic”, orientarea fiind supusă liberului arbitru, pentru fiecare dintre cititori. Apărut în 1981, romanul, *Viața pe un peron*, se dezvoltă ca un spațiu al confesiunii, aproape un jurnal în care recunoaștem drept protagonist OMUL, drept narator OMUL, drept existență, UMANITATEA, aflată sub semnul unei realități în care tensiunea dramatică dictează și formulează valori sau nonvalori pe care le obligă a se duela, transmițând „seriozitatea dacă nu gravitatea fiecărui demers și proces intelectual.”¹

Fără a-și fi propus să dea lecții de etică sau morală, fără să transmită învățături sau pilde, romanul *Viața pe un peron* pune, pe tapetul existențial, imaginea frământată și tensioantă a umanului. Realitățile declarate nu sunt noi, subiectele atinse nici atât... Ceea ce impresionează, în mod real însă, în abordarea paleriană a acestora, este simplitatea scenei

¹ Daniel Cristea-Enache, Prefață la volumul Octavian Paler, *Viața pe un peron*, Ediția a V-a, Iași, Editura Polirom, 2011, p. 9.

existențiale pe care se succed, rând pe rând, aceste realități. Când vorbim despre simplitate, ne referim nu la ușurința cu care străbat, spre public, multele și nesfârșitele frământări, cât identitatea numerică a celor care le enunță, peronajele romanului. Ironic sau nu, romanul nu abundă în personaje. Toată galeria de personaje se reduce la numărul *doi*: un profesor de istorie și o femeie, Eleonora. Iată cum își propune autorul ca cele două personaje să ne reprezinte. Mergând pe firul istoriei, încă de la începutul lumii, aceleași două personaje: bărbatul și femeia au purtat, prin acțiunile lor, întreaga responsabilitate a umanului. Adam și Eva au primit, în stăpânire, grădina Raiului și accesul la toate posibilitățile de a-și purta, în cel mai ferict mod, propria lor existent, fără a ști că, de fapt, își vor duce cu sine, la nesfârșit, propria povară, aceea a luptei nesfârșite dintre valorile umane și nonvalorile acesteia. Tot sub semnul cifrei *doi* se compune și atmosfera romanescă a cărții *Viața pe un peron*. Suntem departe de frescele romanului tradițional românesc sau străin în care societatea era zugrăvită prin prisma unui arbore genealogic întins pe câteva generații, structura epică încorporând adevărate fenomene și specimene umane creatoare de tipologii și caracterologii; Aici pot fi încadrați, fără greșală: Balzac, Victor Hugo, George Călinescu, Hotensia Papadat-Bengescu, etc.

Prima numită, și singura purtătoare de nume, de altfel, este Eleonora. Despre această prezență feminină, aflăm, încă din primele rânduri ale romanului care începe cu o căutare; Și nu este orice căutare: este căutarea dublului sau, poate, a jumătății gata să întregească cercul: „De câteva săptămâni încerc să zăresc în direcția mlaștinei silueta Eleonorei, așa cum a plecat, cu treniul pe umeri.”² Cu toate că nu îi leagă nicio relație, de natură sentimentală, parcurgem cu ei întreg romanul și aflăm, prin prisma lor, ce ne propune autorul.

Dacă cei de la începutul lumii, Adam și Eva, primesc, în dar, grădina Raiului, personajele romanului cad, am putea spune, într-un fel de pustiu - o gară - depopulate, din care nu mai vin și nu mai pleacă trenuri, nu mai mișună călătorii, în care s-a oprit până și timpul: „Pustiul e o gară părăsită despre care nu știu decât ceea ce văd. Uneori mi se pare că au trecut foarte mulți ani de când pe peronul prăfuit n-a mai coborât nimeni și că aerul s-a lipit de ziduri ca o rugină străvezie. Alteori, dimpotrivă, am impresia că gara a fost părăsită nu mult înainte de venirea mea și a Eleonorei, și că tăcerea ascunde o taină. [...] Ceasul de pe peron, care în prima clipă mi s-a părut un ceas obișnuit, cum există în toate gările, arată limpede că timpul însuși a încetat aici să curgă normal.”³

Timpul rupt, liniștea și singurătatea nasc, în conștiințele celor două personaje, singurul concret pe care îl duc, cu stoicism, dar și cu abnegație, precum Sisif propria-i stâncă: *așteptarea*. Aceasta pare a fi miza fundamentală a cărții și poate și tema ei; Mai întâi profesorul deapănă, cu seriozitate, existența proprie, până în momentul în care devine locuitor, pe termen nelimitat, al gării și apoi ea, Eleonora, ajunsă „la rându-i, „chiriașă” a pustiului, din motive aproximativ asemănătoare, dacă nu identice. De la aceste două confesiuni grave, și oarecum asumate, pornește romanul așteptării: „Cele două personaje nu au biografii, în accepție tradițională, pe care să le rememoreze, cum ne-am aștepta. Ele sunt

² Octavian Paler, *Viața pe un peron*, Prefață de Daniel Cristea-Enache, Ediția a V-a, Iași, Editura Polirom, 2011, p. 15.

³ *Ibidem*, p. 17.

rezumatul a ceea ce gândesc. Prin urmare, meditația sfârșește în eseu. Rezultatul e un roman abstract-filosofic, nu concret-social care îmbină tematic un process kafkian al condiției umane cu absurdul beckettian al unei așteptări fără sens.”⁴

În persoana naratorului iese în față un fost profesor de istorie care mărturisește confesiv: „Ursitoarele erau bete, probabil, când au venit la capătul meu sau, plictisite, au vrut să se amuze. Au făcut din mine un fel de acrobat fără plasă. Mi-au dat o înverșunare greoaie și o exaltare care, amestecate, au devenit destin.”⁵ Acesta înșiră, rând pe rând, încercările sale, soldate de fiecare dată cu eșec, de a-și făuri o „meserie”: „Mai întâi am vrut să mă fac pustnic.”⁶ Apoi își justifică renunțarea: „De altfel ca să te retragi de bunăvoie într-un pustiu trebuie să îndeplinești, probabil, minimum trei condiții: 1. Să crezi în Dumnezeu sau în ceva asemănător mai mult decât în tine. 2. Să știi să renunți. 3. Să nu vrei să vorbești cu nimeni despre sihăstria ta. Or eu nu îndeplineam niciuna dintre aceste condiții. Eram prea egoist și prea tânăr ca să renunț la ceea ce nu avusesem încă și pe deasupra mi se părea plictisitor să nu pot comunica nimănui impresiile mele din pustiu...”⁷ După aceea și-a dorit să devină judecător, pasiune ucisă, fără vreme, de „destinul meu sucit.”⁸ Și acest vis se reîntoarce în renunțare, deoarece mărturisește naratorul, oarecum justificativ dar și simbolic: „eu m-am născut în zodiac Racului, dar, ca să încurce de tot lucrurile, ursitoarele mi-au dat pasiuni puternice, răstignindu-mă între ele și tendința racilor de a da înapoi. Ceea ce a fost un adevărat blestem pe capul meu.”⁹

După acest nou eșec se succed alte pasiuni eșuate, mărturisite, paradoxal, cu o acceptare senină și departe de regret, de narator: „Așa am ajuns la istorie. Nu cu gândul să fiu un magistrat care în loc să judece pricini imediate judecă dosarele istoriei. [...] Așa că, după ce am studiat istoria, am devenit profesor de istorie. Era forma mea de ratare, dar mă consolam cu ideea asta. Mi-am zis că dreptatea e imposibilă și că de fapt nimeni n-are nevoie de ea. Într-o lume în care chiar dreptatea e ratată, îmi puteam îngădui și eu să fiu ratat.”¹⁰

Nici perioada copilăriei nu pare a fi departe de linia predestinată eșecului căci nici ciclismul, nici șahul sau muzica nu-i oferă evadarea mult dorită ci îl afundă în eșec. Conștient de acest fapt, își organizează propria-i biografie: „N-am fost niciodată de un optimism prea robust. Dimpotrivă, am fost mereu vulnerabil. Călcâiul lui Ahile, la mine, s-a extins, așa cam pe trei sferturi de trup.”¹¹ Cu aceste ratări în CV pornește acest profesor de istorie drept „călător”, pe peronul din gara ce nu poartă nume fără a avea „pasiunea grandorii”¹². Personajul feminin, Eleonora, nu pare a fi departe de dublul ei masculin. Ambii abandonează lupta înainte ca aceasta să înceapă. Aceleași orgolii mistuitoare puternic mărturisite confesiv, unul celuilalt, le guvernează existențele întâlnite pe peron. Deși afișează comportamente ciudate afiliate, fără cusur, unei

⁴ Ion Simuț, *Decalogul așteptării*, în „România literară”, Revista Uniunii Scriitorilor din România, Secțiunea Critică literară, Nr. 37, anul 2006, accesată la data de 20 februarie 2014.

⁵ Octavian Paler, *Viața pe un peron*, p. 25

⁶ *Ibidem*, p. 25.

⁷ *Ibidem*, p. 26.

⁸ *Ibidem*, p. 26.

⁹ *Ibidem*, p. 27.

¹⁰ *Ibidem*, p. 28.

¹¹ *Ibidem*, p. 36.

¹² Eugen Simion, *Scriitori români de azi*, vol. IV, Editura David. Litera, București, Chișinău, 1998, p. 201

nebunii masive, ajung să ne convingă, în final, că pentru a se salva sunt nevoiți să se retragă în gară, să evadeze de fapt din realitatea măștii care poartă nebunia.

Pentru că sunt purtători de rațiune, cei doi sunt capabili să perceapă pericolul iminent de a purta masca uniformizării dacă părăsesc gara, pustiul, autorul însuși justificând evadarea în acest spațiu: „am impresia că înțeleg de ce s-au dus atâția înțelepți în pustiul: pentru a-și limpezi convingerile. Cele care rezistă la proba pustiului sunt cele mai profunde.”¹³ Deși aflată undeva la marginea lumii, fără coordonate precise, această gară unde se izolează pare a fi salvarea din fața „îmblânzitorilor de cobre” sau ai „dresorilor de câini”. Lumea în care viețuiseră până atunci devine de nelocuit și de nerecunoscut. Scăparea poartă numele unei gări fără nume. Tributul plătit refuzului de a accepta: „masificarea, supunerea, uniformizarea”¹⁴, este retragerea. Personajul palerian pare s-o aleagă pe cea din urmă. Și se pare că și ego-ul său feminin va urma aceeași cale.

Se retrag din calea răului pentru a nu fi obligați să pactizeze cu acesta. Apoi privesc, de pe margine, spre cercul viciat în care s-au prins, ca într-un dans, îmblânzitorii de cobre și dresorii de câini. Această retragere poate purta două peceti: una a victoriei, aceea de a păstra, cu prețul retragerii în singurătate și așteptare, moralitatea umană sau cea a înfrângerii dată de lipsa curajului de a înfrunta teama, răul, supunerea, uniformizarea: „Ei sunt niște evazionști care meditează de pe margine, fără a fi implicați în conflictul cu îmblânzitorii sau dresorii. Meditează despre frică, evitând frica. Fug de rău, în loc să lupte cu el. Se autocondamnă la evazionism, căzând într-un păcat și mai mare, pasivitatea.”¹⁵ Această retragere este cu atât mai gravă cu cât pare să fie definitivă. Un semn că societatea în care cele două identități își duceau existența, până în momentul evadării, căci putem vorbi aici de o evadare, este aproape sau definitiv întoarsă spre autodistrugere. Cei doi realizează acest fapt la timp pentru a se salva. Gravitatea ruperii de lumea reală este semnalizată de personajul narator, dramatic prin reformularea decalogului dat de Moise pe Muntele Măslinilor. Este aici, mai evident ca oriunde în roman, că lumea, „acum de dincolo”, a pierdut sacralitatea, l-a pierdut pe însuși Dumnezeu. Avem în față un act puternic de aroganță, aceea de a echivala un set de îndemnuri pe care sanctitatea le-a impus muritorilor pentru a-și asigura viața eternal: „Iată pe scurt, tot ceea ce ai auzit aceasta este: teme-te de Dumnezeu și păzește poruncile Lui. Acesta lucru e convenit fiecărui om.”¹⁶

Am putea crede că profesorul se răzvrătește împotriva acestuia. El creează un set propriu de porunci, anulându-le automat pe celelalte: „Am și un decalog aici. Eu l-am scris și tot eu l-am atârnat pe peretele sălii de așteptare. Cum ridic ochii, îl văd. Și de fiecare dată îmi repet una din cele zece prounci. De fiecare dată una singură, ca să mă conving s-o urmez.

Iată-le cum sună: Prima poruncă: Să aștepți oricât.

A doua poruncă: Să aștepți orice.

A treia poruncă: Să nu-ți amintești, în schimb, orice. Nu sunt bune decât amintirile care te

¹³ Viorel Cacoveanu, *Interviuri literare*, colecția *Opera Omnia*, publicistică și eseu contemporan, Editura Tipo Moldova, Iași, 2014, p. 71

¹⁴ Ion Simuț, *Decalogul așteptării*

¹⁵ *Ibidem*,

¹⁶ *Ecclesiastul*, cap. 12

ajută să trăiești în prezent.

A patra poruncă: Să nu numeri zilele.

A cincea poruncă: Să nu uiți că orice așteptare e provizorie, chiar dacă durează toată viața.

A șasea poruncă: Repetă că nu există pustiu. Există doar incapacitatea noastră de a umple golul în care trăim.

A șaptea poruncă: Nu pune în aceeași oală și rugăciunea și pe Dumnezeu. Rugăciunea este uneori o formă de a spera a celui ce nu îndrăznește să sere singur.

A opta poruncă: Dacă gândul ăsta te ajută, nu căuta să recunoști că speri neavând altceva mai bun de făcut sau chiar pentru a te feri de urmările faptului că nu faci nimic.

A noua poruncă: Binecuvântează ocazia de a-ți aparține în întregime. Singurătatea e o târfă care nu te învinuiește că ești egoist.

A zecea poruncă: Amintește-ți că paradisul a fost, aproape sigur într-o grotă. ¹⁷

Apoi afirmă, mai grav: „Ce bună idee am avut cu decalogul ăsta. De câte ori sunt în dificultate, apelez la el. Mă uit și caut porunca de care am avut nevoie în clipa respectivă. Și imediat îmi revin. Nu știu ce m-aș fi făcut fără asta. Poate că omul s-a obișniut să i se poruncească. El își permite să fie surd la rugăminți, dar devine atent când i se poruncește. N-ați văzut că și Dumnezeu a folosit aceeași metodă? În loc să ne ilumineze, a descoperit că e mult mai comod să ne poruncească. În zece porunci a rezolvat totul. După aceea s-a putut retrage liniștit. Poruncile aveau să îmbrâncească pe cel ce trebuia îmbrâncit, să ucidă pe cel ce trebuia ucis, pentru ca lumea să vadă că nu e de glumit cu împărăția cerurilor și că, la nevoie, păcătoșii vor fi mânați cu biciul spre mântuire. ¹⁸

Abia aici reușim să trecem dincolo de a-i atribui negarea lui Dumnezeu și să nu-i judecăm îndrăzneala. Lumea din care făcea parte omorâse toate percepțiile morale prin transformarea sa. Rămas fără acestea naratorul caută, în lipsa atenției lui Dumnezeu, să le găsească un înlocuitor, semn că simte, în continuare, nevoia să creadă în ceva. Decalogul său devine astfel o carte sfântă a așteptării. Nu poate trăi fără a se supune unor reguli, în timp ce în lumea reală acestea au fost abolite. Dacă analizăm atent cele 10 porunci, se observă repetabilitatea „așteptării”, devenite leitmotiv al existenței sale; Trebuie să aștepte oricât, orice; El însuși își impune și o limită a așteptării în porunca a V-a: „Să nu uiți că orice așteptare e provizorie, chiar dacă durează toată viața. ¹⁹

Acest provizorat despre care amintește aici se întinde, paradoxal, până la sfârșitul vieții. Autorul decalogului nu transformă acest fapt nici în dramă nici în dezolare. O aprobă senin și cu resemnare. Motivul este explicat în următoarele porunci: „Dacă gândul ăsta te ajută, nu căuta să recunoști că speri neavând altceva mai bun de făcut sau chiar pentru a te feri de urmările faptului că nu faci nimic. ²⁰ De aici așteptarea se transformă în speranță apoi în acceptare și consolare. Cercul se-nchide cu ultima poruncă în care sintetizează, pur și simplu: „paradisul a fost, aproape sigur într-o grotă. ²¹ De ce n-ar fi acest paradis posibil și-n gara unde domnește așteptarea. Ce dacă teama de a pactiza cu un sistem

¹⁷ Octavian Paler, *Op. cit.*, p. 20

¹⁸ *Ibidem*, p. 21.

¹⁹ *Ibidem*, p. 20.

²⁰ *Ibidem*, p. 20.

²¹ *Ibidem*, p. 20.

bolnav, care și-a pierdut, rând pe rând, virtuțile devine un motiv al evadării? Căci evadare se poate numi fuga lor din cotidianul anost spre gara pustie. Sau autoexil și e, practic, totuna. Fiindcă nu se pot supune stării de fapt care contravine principiilor nealterate în care cred și le guvernează viața, cele două personaje se văd puse în fața unei alegeri duble: revolta sau renunțarea.

Prima dintre acestea ar însemna nesupunere la ordine și echilibrul social, or cele două personaje nu menționează nicăieri, în dialogurile sau monologurile lor acest fapt. Cealaltă, renunțarea, retragerea, împinsă până la a aștepta oricât și orice, devine înălțătoare pentru că scoate din uniformizare cele două personaje; acestea devin, prin urmare, mesageri ai unei modalități de a păstra vie convingerile proprii fără a încălca regulile socialului. Plecarea tacită din fața pericolului de rinocerizare îi salvează de acuzele lectorilor fini. Nu înfruntă direct pericolul pentru că sunt conștienți de imposibilitatea izbândeii imediate. Aleg însă să pedepsească socialul prin retragerea din spațiul acestuia într-o lume ușor deposedată de rău. Cu toate că prima dată am fi tentați să blamăm teama și lipsa curajului de a înfrunta ordinea greșită a stării de fapt, pe împlânzitori și dresori, ajungem să acceptăm decizia celor două personaje de a se autodefini prin așteptare.

Aceasta devine, prin urmare, un fel de condiție a umanului de a se autodepăși: „Așteptarea celor două personaje e ambiguă, împinsă până la absurd, până la pierderea speranței. Nu are obiect precis. Bărbatul și femeia se călesc în singurătate, pentru a deveni profesioniști ai așteptării. În fond, acesta este și mesajul universal al romanului, insistent subliniat de narator, așteptarea, definește condiția umană. Omul este ființa umană care așteaptă întreaga viață. Iar această așteptare poate fi disperată sau chiar fără sens.”²²

Cu toate acestea, marea retragere într-o așteptare, pune în fața noastră, a lectorilor, cititorilor printre rânduri, două personaje, gata pregătite pentru un destin tragic. Fuga din fața lui nu poate fi judecată ca gest de lașitate ci de teamă a sfârșitului, în fața căruia nu au de ales decât supunerea. Scăparea este imposibilă și ei știu acest lucru. Și astfel se deschide cel mai complex dintre procesele la care profesorul de istorie ajunge să participe, direct sau indirect. El însuși mărturisește Eleonorei preferința pentru procese în căutarea adevărului care trebuie, mai întâi, aspru cercetat, întâi negat apoi acceptat. Sigur că înainte de a-și realiza propriul proces, își face ucenicia judecând altele. Este de amintit aici procesul în care vine în apărarea femeii din frizerie pe care o găsește drept victimă a celor din jur care nu-i înțeleg și-i dezaprobă gestul de a veni mereu în frizerie deși își pierduse locul de muncă, în speranța că va mai câștiga un ban din bacșișul primit.

Gesturile și chiar întâmplarea în sine este cutremurător de dramatică: „A stat câteva clipe fără să spună nimic, privind fix spre partea din fund a frizeriei. Apoi deodată s-a congestionat și a început să strige. Și pe măsură ce striga, vocea ei se subția, devenea țipăt până când țipătul s-a sfârșit. [...] Nu mai era un țipăt omenesc. Era un țipăt animalic plin de disperare și de neputință.”²³

²² Ion Simuț, *Decalogul așteptării*

²³ Octavian Paler, *Op. cit.*, p. 40

Tratarea acesteia, cu nepăsare, de către cei din frizerie și chiar de narator este mărturisită cu un soi de indignare, dar și de lașitate căci deși dezaprobă purtarea celor din jur, el însuși o întărește ferindu-se să facă vreun gest: „Țipătul ei nu exista. În zadar țipa, nimeni nu vroia s-o audă. Inclusiv eu, de fapt. Căci în tot acest timp nu m-am sculat de pe scaun ca să mă întorc.”²⁴ Aceste procese devin, prin urmare, prelungiri ale proceselor pe care le organizează asupra conștiinței sale. Apoi toate acestea devin ample spații ale rechizitoriului general, transformate într-un „proces de rinocerizare.”²⁵ Suntem aruncați, așadar, în plină atmosferă ionesciană. Absurdul situațiilor la care personajul ia sau nu parte, restaurează un spațiu „securizant și consolator”²⁶ în care posibilul devine imposibil și invers. Un spațiu în care omul se vede pus în incapacitatea de a-și înțelege sensul existenței dominat fiind de „sentimental ratării”²⁷. Nu știm dacă mărturisirile profesorului sunt ancorate în realitate dar știm, cu siguranță, că se află la granița fragilă dintre a fi și a nu fi. Nu am putea afirma, cu certitudine, că relatările sale nu sunt obiect al imaginației unui om care ratează lupta cu nenumăratele pasiuni pe care le înșiră, cu abnegare. Cum, de altfel, nici nu putem nega probabilitatea ca zbaterele sale să facă obiect al concretului cotidian. Ne vedem astfel obligați să poposim în zona parabolei cu condiția să „acceptăm, de la început că omul care se confesează poate fabula, dar că în fabulații el continuă să existe cu neliniștile sale.”²⁸ Fabulații sau nu, temerile sale se găsesc într-o zonă limită a limitelor. Modalitatea prin care caută să răzbată este aceea de a fabrica sau nu niște întâmplări prin care să-și justifice alegerile. Firește că toate acestea sunt, mai întâi, trecute prin sita rară a procesului în încercarea de a „trage toate faptele spre adevăr.”²⁹

În fiecare din acestea se dă o luptă acerbă pentru adevăr, morală și eticism. Cu toate acestea, este destul de dificilă încercarea de a separa plâsmuirea de realitate. Nu știm sigur dacă nu cumva aceasta a fost chiar dorința scriitorului. Să-și trimită lectorii, și aici vorbim de cei avizați, în spațiul unei parabole care să lase libere toate palierele de cercetare și înțelegere a simbolurilor și actelor ce le enunță. Nu știm când începe realitatea unde se termină și când intervine fabulația. Ne vedem puși în fața unor fapte și relatări care ar putea, la fel de bine, să depășească realul și să intre în ambiguitate sau invenție. Sau invers ... Sigur că ne punem întrebarea dacă nu cumva toate evenimentele din viața profesorului sunt țesute de imaginația sa: există, cu adevărat, gara, pustiul, îmblânzitorii de cobre, Eleonora?

Dacă ar fi să cercetăm realitatea anilor în care se naște romanul, răspunsul la aceste întrebări ni se oferă pozitiv. Un profesor de istorie, puternic activant în spațiul juridicului se retrage, din fața pericolului reprezentat de îmblânzitorii de cobre, într-o gară pustie, aflată la marginea unei mlaștini. Sigur că locul și timpul sunt neprecizate, tocmai pentru a divaga de la realitatea socială a anilor '80. Sub haina ambiguă a parabolei se naște o adevărată dramă. Se disociază aici, deja, o luptă a individului cu starea inumană a unor evenimente ce-l forțează să

²⁴ *Ibidem*, p. 41.

²⁵ Eugen Simion, *Op. cit.*, p. 203

²⁶ Alina, Crihană, *Narațiuni identitare în proza lui Octavian Paler: de la romanul parabolic la scriitura autobiografică posttotalitară*, [în] „Revista Transilvania”, nr. 3/2013, revistă editată de Centrul Cultural Interetnic Transilvan, serie nouă, Anul XLI (CXLV)

²⁷ Gusdorf, Georges, *Auto-bio-graphie, Lignes de vie 2*, Odile Jacob, Paris, 1991

²⁸ Eugen Simion, *Op. cit.*, p. 202.

²⁹ *Ibidem*, p. 204.

ia o decizie disperată. Să fugă din fața fricii pentru a nu fi forțat să dea ochii cu ea. Istoria care-l include și pe el declanșează mecanisme.

În conștiința personajului se compune astfel spargerea echilibrului existențial, locul său fiind luat de „dominația despotică”³⁰ dată de împlânzitorii de cobre. Declanșarea acestor realități este declanșată de momentul din frizerie, când femeia rămasă fără locul de muncă, și fără altă posibilitate de a se întreține scoate un țipăt dramatic. Tresărind surd la auzul lui, profesorul va fi dominat apoi de acest sunet pe care îl aude neîncetat. Atunci realizează că nu mai coabitează cu universal său, că îi va deveni un spațiu străin din care se expulzează singur, izbindu-se, precum un sfânt, după cum mărturisește, cu sinceritate, în pustiu dar se lovește de o nouă eșuare. Revoltat împotriva răului impus de împlânzitorii de cobre, se revoltă, de fapt, împotriva realității sociale care aplică niște principii eronate, așezate sub pecetea terorii și a fricii.

Raportat la realitatea socială de dinainte de '89, romanul aduce, în fața cititorilor, imaginea perimată și distrusă de teamă a unei societăți care și-a pierdut valorile. Citită, urmând acest palier al interpretării, cartea redă radiografia regimului totalitar al ultimului deceniu ceaușist. Transpar, dintre rândurile lui, modalitățile de funcționare a sistemului aflat sub semnul a două dintre cele mai puternice arme, în fața cărora omul și-a pierdut orice șansă de a lupta: teama și teroarea.

În timp ce acest sistem totalitar caută să submineze valorile și să reducă puterea conștiinței colective la supunere, romanul palerian propune un mod pe care îl găsește, prin profesorul de istorie, de a lupta cu sistemul. Se retrage în pustiu, împreună cu valorile sale, de teama de a nu fi forțat să renunțe la ele. Undeva, spre finalul romanului, el însuși mărturisește că era pe punctul de a renunța la acestea și de a se transforma în împlânzitor de cobre. Ajuns în mlaștină, pentru a doua oară, folosește fluierul cu care adoarme cobra, de teama de a nu-și pune viața în pericol.

Important este nu atât acest fapt cât conștientizarea greșelii pe care o face și pe care o justifică, mai apoi: „Abia atunci mi-am dat seama ce semnificație avusese întâmplarea de la colibă. Va să zică putusem să joc rolul împlânzitorului; <<Ce ușor e să treci dintre victime între împlânzitori>> mi-am spus și în clipa aceea, mi-a fost scârbă de mine. Parcă eram murdar tot. Melodia pe care-o cântasem mă murdărise. Poate că tocmai de aceea mă lăsaseră acolo, lângă colibă, singur ca să zdruncine ultimul rest de încredere în mine. <<Ce simplu e, la urma urmei, să te degradezi, mă gândeam>>”.³¹

Viața pe un peron reformulează, la acest nivel, o modalitate subversivă de a lovi într-un sistem perimat, ucigător de conștiințe și creator de uniformizare, un mod „de adresare

³⁰ *Ibidem*, p. 564.

³¹ Octavian Paler, *Op. cit.*, p. 227.

directă unui confesor, resimțit ca absolut necesar³². Neputând denunța, direct, această formă de alienare a libertății individuale și colective, autorul alege calea scrierii pentru a denunța modul abrupt și terifiant al dictaturii comuniste de a-și impune propriile principii, prin orice mijloace, chiar dacă acestea au periclitat dreptul la liberă opinie și chiar cel la viață, apelând la o „analiză angajată, printr-o implicare disociativă.”³³. Individul sau colectivitatea, deveniți unul și același lucru sub reprezentarea profesorului au de ales între uniformizare și libertate. Fiind un spirit intransigent dar temător, alege să se revolte, dar tacit, împotriva sistemului, prin exilul în spațiul pustiu al gării, ferit oarecum de pericolul de a fi surprins de cobre și de îmblânzitorii lor. Autorului îi rămâne astfel, la fel ca personajului său, să refuze uniformizarea: „individul are de ales între anonim și singurătate”³⁴. Ca „răzbunare” dă naștere acestui roman. Aici deplânge inechitățile sistemului, modul barbar de a domina conștiința indivizilor, reducându-i la tăcere, prin apel la cobre. Veninul lor este letal și oamenilor din roman, sau din afara lui, li se amintește acest fapt de fiecare dată.

Poate că finețea cu care a pus în scenă jocul personajului și metaforele folosite, pentru a justifica realitățile imposibil de numit, în mod direct, fără a se supune unor consecințe punitive, a făcut ca acest roman să nu rămână blocat în sertarele Securității. Nu s-a aflat niciun moment sub arma nemiloasă a cenzurii dar au fost interzise orice analize sau interpretări ale acestuia: „Ar însemna asta oare că e un roman perimat, din moment ce a exercitat un rol subversiv în anii '80 și, prin urmare, era <<valabil>> numai atunci, în acel context politic? E îndreptățit să ne întrebăm: cum trec, dacă trec subversivitățile conjuncturale dincolo de epocile în care și-au îndeplinit funcția critică și provocatoare? Răspunsul e simplu, pentru romanul lui Octavian Paler: prin universalitatea parabolei.”³⁵

Acest roman trece dincolo de deceniul pe care-l reprezintă venind până în actualitate. Își depășește rolul strict subversiv, apărător al unor principii pe care regimul comunist a încercat să le anuleze pentru a-și subordona indivizii, fără drept de apel. O dată redobândită libertatea, după momentul '89, romanul nu s-a diluat în negura uitării. A păstrat, și păstrează, în continuare, varii imagini și idei sau realități cu care omul oricărui deceniu sau secol se intersectează, de ne numărare ori, de-a lungul existenței.

Pe peronul așteptării, în gara fără nume, sau numită generic „viață”, se poate situa și astăzi, oricare dintre noi. Omul este ființa născută într-o așteptare, întreaga sa viață. Oricare ar fi scopul acesteia: social, politic, moral, estetic, economic, ea devine definitorie pentru condiția umană. Romanul poate fi cartea oricui, după cum însuși autorul mărturisește: „în loc să mă adresez păianjenilor din sala de așteptare ori vântului care sufla dinspre pădure spre mlaștină, mă adresez unor oameni pe care nu-i văd, nu-i cunosc și unii, poate încă nici nu s-au născut.”³⁶ Și el evită, cu subînțeles, localizarea existenței: știm că personajele sale se retrag într-un spațiu - o gară pustie - lângă o mlaștină, dar nu știm exact unde. Nici gara nu poartă un

³² Ion Simuț, *Variante la un autoportret*, Prefață la Octavian Paler, *Autoportret într-o oglindă spartă*, Polirom, Iași, 2010, p. 8

³³ Mircea Iorgulescu, *Ceara și sigiliul*, Editura Cartea Românească, București, 1982, p. 208

³⁴ Maria Toma-Damșa, *Amprente... Octavian Paler și gândirea filosofică*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2009, p. 32

³⁵ Ion Simuț, *Decalogul așteptării*

³⁶ Octavian Paler, *Op. cit.*, p. 18

nume; pe portalul intrării zac, într-o aceeași așteptare, câteva litere, trei la număr, „albe, pe un fond albastru, spălăcit.”³⁷

Știm doar atât cât ni se precizează, că așezarea lor dă naștere unui cuvânt, incomplet și el: ERO - aflat parcă în aceeași așteptare. Sau după cum mărturisește autorul „după toate aparențele, numele gării a fost scris de la început astfel, incomplet și misterios, ca și cum cineva ar fi vrut să lase fiecărui călător posibilitatea de a-i da ce nume vroia.”³⁸ Să fie oare aceasta o posibilitate de evadare în libertate? Nu suntem puși în fața a ceva dinainte stabilit doar aici, în gara pustie. În rest, nu avem nicăieri tangență cu libertatea. În afara acestui „topos”, paradoxal pustiu și respingător, mișună pericolul iminent: la orice pas, dresorii și îmblânzitorii de cobre răspândesc teama și instaurează teroarea. Aici totul se desfășoară altfel: poți să numești gara cum vrei, mărturisește, surprins personajul. Și își chiar permite reformularea unor posibile nume: „Într-o zi am luat o bucată de cretă și m-am jucat încercând să compun un cuvânt adăugând o literă: EROS, EROU, ZERO. Și numele pe care le obține, prin jocul de cuvinte, sunt încărcate de simbol. Dacă stăm să analizăm ordinea lor, am putea conchide că iubirea și curajul devin neant, năruindu-se, în același spațiu al nimicului și incertului.

Bănuiala ne este confirmată tot de personaj: „Ceasul de pe peron, care în prima clipă mi s-a părut un ceas obișnuit, cum există în toate gările, arată limpede că timpul însuși a încetat aici să curgă normal. Numai minutarul se învâртеște. Cealaltă limbă stă nemișcată; s-a împotmolit parcă în mълul unei ore și nu mai poate înainta. De aceea vă dați seama și mersul minutarului a devenit zadarnic.”³⁹ Pendulând între teama de cobre și câini, cu ai lor îmblânzitori, și un timp care și-a pierdut durata, cele două personaje, profesorul și Eleonora, ar putea deveni exponenți ai individului aflat în căutarea certitudinii că există izbândă în lupta cu destinul. În plus, tot autorul menționează că situația lor nu poate fi așezată în singularitate, tensiunile moral-existențiale ale eului luat sub observație⁴⁰ raportându-se la întreaga umanitate. Pustiul devine universal: „chiar dacă dumneavoastră veți declara în sfârșit că nici gara nu există, că ea nu e decât nălucirea unei minți rătăcite ... vă înșelați, domnilor, dați-mi voie să vă spun de acum. Asemenea gări există. E plină lumea de ele.”⁴¹

Înseamnă atunci că destinul celor doi nu e singular. Poate din acest motiv romanul nici nu mai are nevoie de alte personaje. Epicul se desfășoară, la fel de bine prin acțiunile celor doi, căci ne reprezintă, cu suficiență, în planul prezentului, așa cum ne-a reprezentat, cu siguranță, în cel al trecutului, redând nevoia de comunicare⁴². Nici numele lor nu contează, unul ales la întâmplare, iar celălalt nenominalizat, subscriu acelorași idei. Aici poate fi orice individ, și pustiul acesta apare în universal, la fel ca așteptarea. Doar că era nevoie de cineva s-o amintească. Și aici intervin cei doi. Pustiul animă singurătatea. Și este totuși o singurătate

³⁷ *Ibidem*, p. 19

³⁸ *Ibidem*, p. 19

³⁹ *Ibidem*, p. 17

⁴⁰ Daniel Cristea-Enache, *Ultimul Paler*, [în] „România Literară” Nr. 48, 2007, http://www.romlit.ro/ultimul_paler

⁴¹ *Ibidem*, p. 19

⁴² Daniel Cristea-Enache, *Convorbiri cu Octavian Paler*, Editura Corint, București, 2007, p. 5.

în preajma cuiva. Este singurătatea în doi. Un el și o ea aflați în nevoia supremă de a comunica și de a se comunica.

Pustiul și singurătatea devin suportabile căci cele două personaje se refugiază în confesiunea care „redă sens experienței existențiale”⁴³. Vorbesc, prin urmare sunt reale, există. Nu apar ca plăsmuire a eului ci, mai degrabă, ca reprezentanți ai acestuia. Prin prisma lor, omul își poate regăsi propriul destin, propria-i identitate: căutarea sinelui, disperarea, fuga, singurătatea, frica de pustiu și de exteriorul lui: necesitatea confesării. Oare nu sunt acestea atributele oricărei ființe? Ceea ce așteaptă ei nu așteaptă oricine?

Eliberându-se de identitatea primită în spațial social, se strecoară astfel în universal. Chiar dacă nimic din ceea ce trăiesc acestea nu devine obiect al realității cotidianului, a preajmei, oricine e liber să se regăsească pe sine în omul ce caută, neconținut, în așteptare, sensurile existenței sale, dincolo și dincoace de moarte - salvarea. Jocul existential pe care-l desfășoară autorul aici, finalizează dramatic cu aceeași imagine cu care se deschide romanul. Acceptarea destinului este mai importantă decât destinul însuși.

Nu ne rămâne decât să căutăm, în paginile cărții, soluția potrivită de acceptare a destinului, așa cum o soluționează, în cele din urmă, personajele sale sau într-un mod cu totul diferit: „Modul în care un om își acceptă destinul este mai important decât însuși destinul său.”⁴⁴

BIBLIOGRAFIE:

1. Viorel Cracoveanu, *Interviuri literare*, colecția *Opera Omnia*, publicistică și eseu contemporan, Editura Tipo Moldova, Iași, 2014
2. Crihană, Alina, *Narațiuni identitare în proza lui Octavian Paler: de la romanul parabolic la scriitura autobiografică posttotalitară*, [în] „Revista Transilvania”, nr. 3/2013, revistă editată de Centrul Cultural Interetnic Transilvan, serie nouă, Anul XLI (CXLV)
3. Cristea-Enache, Daniel, *Convorbiri cu Octavian Paler*, Editura Corint, București, 2007
4. Cristea-Enache, Daniel, *Ultimul Paler*, [în] „România Literară” Nr. 48, 2007, http://www.romlit.ro/ultimul_paler
5. Cristea-Enache, Daniel, Prefață la volumul Octavian Paler, *Viața pe un peron*, Ediția a V-a, Iași, Editura Polirom, 2011
6. Gusdorf, Georges, *Auto-bio-graphie, Lignes de vie 2*, Odile Jacob, Paris, 1991

⁴³ Alina Crihană, *Op. cit.*, p. 58

⁴⁴ Wilhelm von Humboldt, în Octavian Paler, *Viața pe un peron*, p. 13.

7. Micu, Dumitru, *Istoria Literaturii române, De la creația literară la postmodernism*, Editura Saeculum. I. O., București, 2000
8. Paler, Octavian, *Un om norocos*, Prefață de Mircea Iorgulescu, Ediția a II-a, Editura Polirom, Iași, 2008.
9. Piru, Alexandru, *Istoria literaturii române de la început până astăzi*, Editura Univers, București, 1981
10. Pruteanu, George, *Octavian Paler*, [în] revista „Dilema”, nr. 182, 5 iul. 1996, <http://www.pruteanu.ro/CroniciLiterare/182paler-jum.htm>
11. Simion, Eugen, *Scriitori români de azi*, vol. IV, Editura David. Litera, București, Chișinău, 1998
12. Simuț, Ion, „*Variante la un autoportret*”, Prefață la Octavian Paler, *Autoportret într-o oglindă spartă*, Polirom, Iași, 2010
13. Simuț, Ion, *Decalogul așteptării*, în „România literară”, Revista Uniunii Scriitorilor din România, Secțiunea Critică literară, nr. 37, anul 2006, accesată la data de 20 februarie 2014
14. Toma-Damșa, Maria, *Amprente... Octavian Paler și gândirea filosofică*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2009
15. Zaciu, Mircea, Papahagi, Marian, Sasu, Aurel, *Dicționarul scriitorilor români (M-Q)*, Editura Fundației Culturale Române, Editura Albatros, 2005
16. Iorgulescu, Mircea, *Ceara și sigiliul*, Editura Cartea Românească, București, 1982